
Fedoronchuk A.V. The reasons, the grounds and the results of the introduction of a martial law in Ukraine

The article deals with the causes, the grounds and the results of the introduction of a martial law in Ukraine. The author analyzes the activities of the President of Ukraine regarding the implementation of the powers in this area.

Having analyzed the grounds for introducing the martial law in Ukraine, which are contained in the Law of Ukraine «On the Legal Status of Military Status», we can conclude that they existed already from 2014. In addition, the reasons for the introduction of martial law in the first years of aggression against Ukraine were more weighty. Therefore, the state of the war was to be introduced in a timely manner and on motives for protecting vital national interests from the threats existed on the part of the Russian Federation. Those changes that took place in different spheres of the state's vital activity after the introduction of the military state did not affect the functioning and further development of our state, and therefore it confirms the possibility of introducing a martial law at an earlier stage of Russian aggression.

Keywords: the military state, the president of Ukraine, elections, politics.

Баган І.В.

ВИДИ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕННЯ ЯКИХ ПРАЦІВНИКОМ ПРАВООХОРОННОГО ОРГАНУ МАЄ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ

УДК343.22

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні комплексне дослідження відповідальності працівників правоохоронних органів відсутнє. Відповідно у науковій літературі можна зустріти групування злочинів, що можуть бути вчинені працівниками правоохоронного органу із прив'язкою до певної сфери (службової діяльності, корупції, правосуддя тощо). Однак комплексно до визначення переліку суспільно небезпечних діянь, що можуть бути вчинені такими суб'єктами ніхто не підходив.

Як зазначає С.І. Литвиненко, питання чіткого та систематизованого закріплення підстав, принципів та порядку притягнення посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції до юридичної відповідальності на сьогодні є неврегульованим. Більше того, юридична наука містить напрацювання лише у сфері юридичної відповідальності окремих органів правопоряд-

ку. Системних та комплексних досліджень в цьому напрямі ще не проводилось, що негативно впливає на розуміння і відповідно застосування тих норм про юридичну відповідальність, які існують сьогодні [1, с. 106].

З огляду на зазначене вбачається за доцільне здійснити аналіз норм статей Особливої частини Кримінального кодексу України, а також поглядів науковців та визначити перелік діянь, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення.

Стан дослідження. Загалом цьому питанню у науковій літературі уваги приділено не достатньо. Лише в поодиноких працях здійснюється спроба визначити перелік тих діянь, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення. Необхідно відзначити напрацювання: С.І. Литвиненко, М.Д. Лисова, Г. М. Анісімова, Є.Г. Шкредової, В.П. Коваленка, П.П. Андрушко та ін.

Метою цієї статті є аналіз норм статей Особливої частини Кримінального кодексу України та визначення переліку діянь, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення.

Виклад основних положень. Особливостями відповідальності працівників правоохоронних органів є те, що:

1. Цей вид відповідальності застосовується за злочини у сфері службової діяльності, а також за злочини проти правосуддя.

2. Вказаним злочинам притаманна підвищена суспільна небезпечність, що обумовлено, по-перше, їх вчиненням спеціальним суб'єктом – посадовими особами правоохоронних органів, які є суб'єктами протидії корупції, а по-друге, використанням так званих антикорупційних службових повноважень для вчинення цих суспільно небезпечних діянь.

3. Підвищена відповідальність посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції, що проявляється у можливості застосування найсуворіших видів покарання до винних осіб.

4. Нерозривний зв'язок між кримінальною відповідальністю та довірою населення до правоохоронних органів як до справді надійних суб'єктів боротьби з корупцією [1, с. 103].

Очевидно, що сфери в яких працівники правоохоронного органу можуть вчиняти злочини не вичерпується лише службовою діяльністю, однак слід констатувати, що ця сфера все ж таки є, так би мовити, пріоритетною.

В наукових працях звертається увага на те, що кримінальна відповідальність посадових осіб правоохоронних органів застосовується за злочини у сфері службової діяльності: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364); перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365); службове підроблення (ст. 366); службова недбалість (ст. 367); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368); обіцянка або надання неправомірної вигоди службовій особі (ст. 369); провокація підкупу (ст. 370). Окрім того, працівники правоохоронних органів підлягають кримінальній відповідальності і за злочини проти правосуддя: завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою (ст. 371); притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності (ст. 372); примушування давати показання (ст. 373); порушення права на захист (ст. 374); невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист (ст. 380); розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381); розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ст. 387) та охоплює найбільш суворі заходи державного примусу [1, с. 102].

Однак зазначене вище жодним чином не свідчить, що цими злочинами відповідальність працівників правоохоронних органів вичерпується. Працівники правоохоронних органів – це та ж сама людина, яка мало чим відрізняється від інших осіб, тому підстави та порядок притягнення їх до кримінальної відповідальності нічим надзвичайним не вирізняються.

Безумовно працівники правоохоронних органів можуть посягати на суспільні відносини в інших сферах, в тому числі і шляхом зловживання своїм службовим становищем під час виконання правоохоронних функцій. Саме тому, в науковій літературі можна зустріти різні варіанти кваліфікації таких діянь. Один з них передбачає, що коли службова особа вчиняє з використанням

службового становища суспільно небезпечне діяння, суб'єктом якого може бути тільки неслужбова особа (шахрайство, умисне або необережне знищення або пошкодження чужого майна тощо), її дії слід кваліфікувати лише за статтями КК, що передбачають відповідальність за службові злочини [2, с. 20]. Слід зазначити, що така позиція окремими науковцями піддається критиці. Так, на думку Г.М. Анісімова, така позиція виглядає недостатньо переконливою. Виділення в кримінальному законі службової особи як одного зі спеціальних суб'єктів злочину має на меті диференціювати кримінальну відповідальність, а не виключити її для цих осіб за окремі злочини. Таким чином, службова особа має відповідати за вчинений нею шляхом використання службового становища загальнокримінальний злочин, а отже, може бути його суб'єктом. Інше рішення, на думку цього автора, фактично призводить до необґрунтованого звільнення службових осіб від кримінальної відповідальності за окремі суспільно небезпечні діяння, що суперечить конституційному принципу рівності всіх громадян перед законом (ст. 21 Конституції України). Кваліфікація загальнокримінальних злочинів, вчинюваних службовими особами шляхом використання свого становища, виключно статтями 364 і 364¹ КК призведе до ігнорування тих безпосередніх об'єктів загальнокримінальних злочинів, що не входять до змісту об'єкта зловживання владою або службовим становищем (ст. 364). Зазначена кваліфікація призведе до того, що правову оцінку дістане лише використання службового становища всупереч інтересам служби (спосіб учинення відповідного злочину), а не, власне, суспільно небезпечне діяння [3, с. 264-265].

Окремими науковцями звертається увага на те, що спеціальними нормами щодо службових зловживань (ст. 364 або ст. 364-1 КК) є, зокрема, діяння, що передбачені в інших розділах КК (злочини проти основ національної безпеки України, виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина, проти власності, у сфері господарської діяльності та ін.): посягання на територіальну цілісність і недоторканність України (ч. 2 ст. 110), перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі (ч. 3 ст. 157), вимагання (ч. 2 ст. 189),

заволодіння шляхом зловживання службовим становищем чужим майном (ч. 2 ст. 191), заволодіння наркотичними засобами, психотропними речовинами або їх аналогами (ч. 2 ст. 308) та ін. [3, с. 260].

Інші науковці звертають увагу, що серед передбачених законом злочинів можна виокремити ті, суб'єктами яких службові особи (в тому числі працівники правоохоронних органів) не можуть бути за жодних умов. Зазначене може бути прямо сформульовано в законі – підкуп працівника підприємства, установи чи організації (ст. 354 КК), а може безпосередньо впливати з його змісту – заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК), самоправство (ст. 356 КК) та ін. Якщо такі дії вчиняються службовими особами шляхом використання службового становища й всі об'єктивні й суб'єктивні ознаки вчиненого охоплюються складом відповідного службового злочину, то вони «трансформуються» в службовий злочин, оскільки в такому разі повністю поглинаються статтями КК, в яких встановлюється відповідальність за останні (статті 364, 364-1, 365 та 368 КК) [3, с. 266].

Є.Г. Шкредова, у межах розгляду працівника правоохоронного органу як суб'єкта службових злочинів робить спробу визначити перелік суспільно небезпечних діянь суб'єктом яких можуть бути саме правоохоронці. Злочини, які вчиняються працівниками правоохоронних органів з використанням свого службового становища вона умовно поділяє на чотири групи:

1. Злочини, які може вчинити будь-яка фізична особа, яка досягла віку кримінальної відповідальності (загальний суб'єкт), однак законодавець при цьому передбачив підвищену кримінальну відповідальність за вчинення цих злочинів службовою особою із використанням службового становища;

2. Злочини, в яких конститутивною ознакою передбачений спеціальний суб'єкт, і окремі працівники правоохоронних органів можуть підлягати відповідальності за їх вчинення, однак при цьому основним безпосереднім об'єктом цих злочинів не виступають інтереси служби;

3. Посадові злочини загального характеру, які можуть вчинятися будь-якою службовою особою, в тому числі й службовою

особою правоохоронних органів і основним безпосереднім об'єктом яких є інтереси державної служби та служби в органах місцевого самоврядування;

4. Склади «спеціальних» посадових злочинів, в яких суб'єктом є окремі категорії службових осіб правоохоронних органів [4].

Очевидно, що статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення лише у тих випадках, коли вчиняється злочин в якому згідно положень КК України суб'єктом є саме працівник такого органу, або ж коли працівник правоохоронного органу вчиняє суспільно небезпечне діяння, суб'єктом якого є службова особа, або ж кваліфікуючою ознакою якого є вчинення діяння службовою особою з використанням свого службового становища, оскільки працівник правоохоронного органу також є службовою особою щонайменше за ознакою виконання функцій представника влади. В останньому випадку слід мати на увазі, що окремі із злочинів, суб'єктом яких є службова особа, не можуть вчинятися працівником правоохоронного органу, оскільки службова особа у них наділена рядом специфічних ознак, якими працівник правоохоронного органу не наділений (наприклад, злочини, передбачені статтями 132, 137, 220-1, 222-1, 223-2, 232-2, 253, 364-1, 365-2, 368-3 тощо).

Загалом аналіз положень КК України дає підстави до висновку, що злочини, що можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу умовно можна поділити на такі групи:

1. Злочини із загальним суб'єктом, які можуть бути вчинені в тому числі працівником правоохоронного органу. Злочини даної групи при їх вчиненні працівником правоохоронного органу аж ніяк (крім випадків реальної сукупності злочинів) на кваліфікацію чи призначення покарання не впливають);

2. Злочини із загальним суб'єктом, вчинення яких службовою особою із використанням свого службового становища утворює кваліфікований склад;

3. Злочини із спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, однак безпосередньо не посягають ні на службу, ні на право-

охоронну діяльність. Об'єктом посягання є інша сфера суспільних відносин;

4. Злочини із спеціальним суб'єктом, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу, безпосереднім об'єктом посягання яких є суспільні відносини не у службовій чи правоохоронній сфері, однак, як правило, пов'язані із правоохоронною діяльністю.

5. Злочини із спеціальним суб'єктом – службовою особою, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу безпосередньо у сфері службової діяльності;

6. Злочини у яких закон прямо визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу (службову особу правоохоронного органу);

7. Злочини у яких закон прямо не визначає суб'єктом працівника правоохоронного органу, однак це впливає з положень інших нормативно-правових актів або ж визначає суб'єктом лише окремі категорії працівників правоохоронних органів (слідчих, прокурорів тощо).

До другої групи слід віднести злочини передбачені: ч. 2 ст. 149 КК України (торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини); ч. 3 ст. 157 КК України (перешкоджання здійсненню виборчого права або права брати участь у референдумі, роботі виборчої комісії або комісії з референдуму чи діяльності офіційного спостерігача); ч. 4 ст. 158 КК України (надання неправдивих відомостей до органу ведення Державного реєстру виборців або фальсифікація виборчих документів, документів референдуму, підсумків голосування або відомостей Державного реєстру виборців; ч. 2 ст. 158-2 КК України (незаконне знищення виборчої документації або документів референдуму); ч. 2 ст. 159 КК України (порушення таємниці голосування); ч. 2 ст. 161 КК України (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками); ч. 2 ст. 162 КК України (порушення недоторканості житла); ч. 2 ст. 163 КК України (порушення таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної чи іншої кореспонденції, що передаються засобами зв'язку або че-

рез комп'ютер); ч. 2 ст. 168 КК України (розголошення таємниці усиновлення (удочеріння)); ч. 2 ст. 169 КК України (незаконні дії щодо усиновлення (удочеріння)); ч. 3 ст. 171 КК України (перешкоджання законній професійній діяльності журналістів); ч. 3 ст. 176 КК України (порушення авторського права і суміжних прав); ч. 3 ст. 177 КК України (порушення прав на винахід, корисну модель, промисловий зразок, топографію інтегральної мікросхеми, сорт рослин, раціоналізаторську пропозицію); ч. 2 ст. 189 КК України (вимагання); ч. 2 ст. 201 КК України (контрабанда); ч. 2 ст. 205-1 КК України (Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб – підприємців); ч. 3 ст. 206 КК України (протидія законній господарській діяльності); ч. 3 ст. 206-2 КК України (протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації); ч. 3 ст. 229 КК України (незаконне використання знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару); ч. 2 ст. 248 КК України (незаконне полювання); ч. 2 ст. 256 КК України (сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності); ч. 2 ст. 258-1 КК України (втягнення у вчинення терористичного акту); ч. 2 ст. 258-4 КК України (сприяння вчиненню терористичного акту); ч. 2 ст. 262 КК України (викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем); ч. 4 ст. 267-1 КК України (порушення вимог режиму радіаційної безпеки); ч. 5 ст. 298 КК України (незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини); ч. 3 ст. 298-1 КК України (знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду); ч. 2 ст. 303 КК України (сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією); ч. 2 ст. 308 КК України (викрадення, привласнення, вимагання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів чи заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); ч. 2 ст. 312 КК України (викрадення, привлас-

нення, вимагання прекурсорів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем); ч. 2 ст. 313 КК України (викрадення, привласнення, вимагання обладнання, призначеного для виготовлення наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, чи заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем та інші незаконні дії з таким обладнанням); ч. 2 ст. 332 КК України (незаконне переправлення осіб через державний кордон України); ч. 2 ст. 332-1 КК України (порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї); ч. 2 ст. 343 КК України (втручання в роботу працівника правоохоронного органу, працівника державної виконавчої служби, приватного виконавця); ч. 2 ст. 344 КК України (втручання в діяльність державного діяча); ст. 357 КК України (викрадення, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем або їх пошкодження); ч. 2 ст. 376 КК України (втручання в діяльність судових органів); ч. 2-4 ст. 382 КК України (невиконання судового рішення); ч. 2 ст. 397 КК України (втручання в діяльність захисника чи представника особи); ч. 2 ст. 447 КК України (найманство).

До третьої групи можна віднести: незаконне розголошення лікарської таємниці (ст. 145 КК України); грубе порушення угоди про працю (ст. 173 КК України); привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК України); Умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму (ч. 2 ст. 2091 КК України); нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням (ст. 210 КК України); видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону (ст. 211 КК України); ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України); ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових

внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування (ст. 212-1 КК України); доведення до банкрутства (ст. 219 КК України); розголошення комерційної або банківської таємниці (ст. 232 КК України); приховування або перекручення відомостей про екологічний стан або захворюваність населення (ст. 238 КК України); порушення вимог законодавства про охорону праці (ст. 271 КК України); незаконне перешкоджання організації або проведення зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 340 КК України); перешкоджання діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради (ст. 351 КК України); перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351-1 КК України).

До четвертої групи можна віднести: розголошення державної таємниці (ст. 328 КК України); втрата документів, що містять державну таємницю (ст. 329 КК України); передача або збирання відомостей, що становлять службову інформацію, зібрану у процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни (ст. 330 КК України).

До злочинів із спеціальним суб'єктом – службовою особою або особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу безпосередньо у сфері службової діяльності належать: зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); декларування недостовірної інформації (ст. 366-1 КК України); службова недбалість (ст. 367 КК України); прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України);.

До шостої групи належать: перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України) та провокація підкупу, вчинене службовою особою правоохоронних органів (ч. 2 ст. 370 КК України). З огляду на зазначене п'яту групу в свою чергу можна поділити на: а) злочини в яких працівник правоохоронного органу є суб'єктом основного складу злочину (ч. 1 ст. 365 КК України); б) злочини в яких працівник правоохоронного органу є суб'єктом кваліфікованого складу злочину (ч. 2, 3 ст. 365 та ч. 2 ст. 370 КК України).

І нарешті до сьомої групи слід віднести злочини, передбачені: ст. 371 КК України (завідомо незаконні затримання, привід, домашній арешт або тримання під вартою); ст. 372 КК України (притягнення завідомо невинного до кримінальної відповідальності); ст. 373 (примушування давати покази); ст. 374 (порушення права на захист) та ст. 380 (невжиття заходів безпеки щодо осіб, взятих під захист); розголошення відомостей про заходи безпеки щодо особи, взятої під захист (ст. 381 КК України); розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування (ч. 2 ст. 387 КК України).

Висновок. Статус працівника правоохоронного органу, який є службовою особою у багатьох випадках має кримінально-правове значення і впливає як на кваліфікацію вчиненого, так і на призначення покарання. Однак, слід констатувати, що у більшості випадків вчинення таких діянь працівниками правоохоронних органів знаходиться надто віддалено від їх правоохоронної діяльності. Аналіз положень КК України дає підстави до висновку, що злочини, що можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу умовно можна поділити на сім груп, а безпосередньо статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення в останніх чотирьох з них.

1. *Литвиненко С. І. Юридична відповідальність посадових осіб правоохоронних органів як суб'єктів протидії корупції в Україні / Право та інновації. X., 2015. № 4. С. 102-109*
2. *Лысов М. Д. Квалификация должностных преступлений по совокупности с иными преступлениями / Сов. юстиция. 1969. № 1. С. 20-21*
3. *Анісімов Г. М. Особливості кваліфікації злочинів, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем / Вісник асоціації кримінального права України, 2014. № 2 (3). С. 250-268*
4. *Шкредова Э. Г. Сотрудники правоохранительных органов как субъекты должностных преступлений (уголовно-правовой аспект) / [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.shu.ru/pdf/shkred01.pdf>*

Баган І.В. Види злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення

Стаття присвячена аналізу окремих проблемних аспектів визначення видів злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має криміналь-

Види злочинів, вчинення яких працівником правоохоронного органу має кримінально-правове значення но-правове значення, проаналізовано різні наукові праці що стосуються даної тематики.

Досліджено склади злочинів в яких передбачена кримінальна відповідальність за вчинення злочинів працівниками правоохоронних органів та проведено їх розмежування, в результаті чого здійснено умовний поділ на сім груп видів злочинів, що можуть бути вчинені працівником правоохоронного органу. Акцентовано увагу на відсутності комплексного дослідження відповідальності працівників правоохоронних органів в державі.

Ключові слова: кримінально-правове значення, злочин, працівник правоохоронного органу, суб'єкт злочину.

Bahan I.V. Types of crimes perpetration of which by law enforcement officer is of criminal and legal importance

The article is devoted to the analysis of some problematic aspects of determining the types of crimes perpetration of which by a law enforcement officer is of criminal and legal importance; various scientific works related to this topic are analyzed.

The status of a law enforcement officer, who is an official, in many cases has criminal and legal value and affects both the qualification of the crime committed and the imposition of punishment. However, it should be noted that in the majority of cases such acts committed by law enforcement officers are too far from their law enforcement activities.

The article investigates crime composition that provides for criminal responsibility for committing crimes by law enforcement officers and delineates them, conditionally dividing the crimes into seven groups that can be committed by a law enforcement officer, and the status of a law enforcement officer is of criminal and legal importance directly in the last four groups.

Attention is drawn to the lack of a comprehensive study of the responsibility of law enforcement officials in the country and to the fact that the status of a law enforcement officer is of criminal and legal significance only in cases when a crime is committed in which according to the provisions of the Criminal Code of Ukraine, the subject of a crime is an official himself or when a law enforcement officer commits socially dangerous act, the subject of which is an official, or a qualifying feature of which is the commission of an act by an official using his or her official position, since the law enforcement officer is also an official performing the functions of a representative of the authorities.

Keywords: criminal and legal importance, crime, law enforcement officer, subject of a crime.